

УДК 633.791

© 2020

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ХМЕЛЯРСТВА

С.М. Рижук¹, Т.М. Ратошнюк²

¹доктор сільськогосподарських наук, член-кореспондент НААН

²кандидат економічних наук

Інститут сільського господарства Полісся НААН

Київське шосе, 131, м. Житомир, 10007, Україна

e-mail: ¹sergeyryzhuk50@gmail.com, ²viktor.ratoshnyuk@ukr.net

ORCID: ¹0000-0002-1097-0874

Надійшла 28.04.2020

Мета. Оцінка сучасного стану галузі хмелярства в Україні та визначення напрямів стабілізації галузі для виробництва конкурентоспроможної та якісної продукції. **Методи.** Монографічний, економіко-статистичний, аналізу і синтезу, аналогії, порівняння. **Методологічною та інформаційною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, результати власних досліджень, Internet-ресурси та аналітичні матеріали щодо функціонування хмелярства в Україні. Результати.** Проаналізовано стан галузі хмелярства України за 2008–2019 рр. У 2019 р. площі хмеленасаджень в Україні становили 420 га, валовий збір хмелю — 600 т за урожайності культури 1,6 т/га. Житомирська область займає провідне місце за площами насаджень (74%) та валовим збором хмелепродукції (83%). За цей період кількість хмелепідприємств скоротилася з 59 до 19, або в 3,1 раза. Вітчизняна пивоварна промисловість виробила 18 млн гл пива за власного виробництва 30 т альфа-кислот за потреби 105 т альфа-кислот. Нині стан вітчизняної хмелярської галузі потребує невідкладних заходів для її адаптації до ринкових умов, оскільки темпи зростання площ і валових зборів хмелесировини ще не дають змоги повністю забезпечити власну потребу пивоварної промисловості. Україна має можливість розвивати галузевий комплекс хмелярства та вирощувати необхідну кількість хмелесировини відмінної якості для забезпечення власних потреб і формування експортного потенціалу. **Висновки.** Для підвищення ефективності галузі хмелярства потрібне докорінне поліпшення сортової структури хмеленасаджень, вилучення з обороту сортосумішей та пришвидшене розмноження конкурентоспроможних сортів, які за експертною оцінкою науковців і пивоварів заслуговують на першочергове впровадження і бюджетне фінансування; відновлення механізму державної підтримки розвитку хмелярства; застосування сучасних маркетингових технологій; формування ринкової інфраструктури та посилення інтеграційних процесів у галузі хмелярства.

Ключові слова: хмелепродукція, вітчизняний та світовий ринки, інтеграція, SWOT-аналіз.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202006-09>

Хмелярство — важлива галузь сільсько-господарського виробництва, продукцію якої застосовують у пивоварінні, косметології тощо. Понад 90% хмелесировини використовують у виробництві пива. Упродовж останніх років вітчизняна пивоварна галузь попри негативні тенденції та коливання ринку пива стабілізувала обсяги виробництва цього напою. Для вирощування хмелю та його реалізації Україна має вигідне географічне розташування і сприятливі ґрунтово-кліматичні умови [1].

За радянських часів Україна була основним постачальником хмелю для пивоварної промисловості і на 70% забезпечувала потреби в сировині колишнього Радянського Союзу. До 1991 р. щороку за межі країни експортувалося близько 4000 т хмелю. У середині 80-х років минулого століття українське хмелярство за площею насаджень (9,4 тис. га) і валовим збором (8,0 тис. т) було на 5-му місці у світі після США, Німеччини, Китаю і Чехословаччини. Крім того, галузь хмелярства була найважливішою бюджетоутворювальною складовою агропромислового комплексу регіону Полісся України [2].

Структура площ, зайнятих під хмелем на континентах, становить: Європа — 53%, Америка — 39, Азія — 5, Австралія/Океанія — 2, Африка — 1%. Усього хмелярством у світі займаються понад 30 країн, проте на 5 країн-лідерів припадає 90% світового виробництва хмелю та 93% світового виробництва α -кислот. Основну роль у формуванні ціни на хміль відіграють беззаперечні лідери хмелярства — США (38%), Німеччина (33), Чехія (6,0), Китай (5) та Польща (3%). Саме вони й визначають стан справ на світовому ринку. Решта країн виробляють не більше 7% світового обсягу хмелю і переважно задовольняють ним свої внутрішні потреби. Частка України на глобальному ринку становить лише 0,5% [3].

Через недосконалість механізму переходу до ринкових умов для сільськогосподарських підприємств (розпаювання колгоспів

і радгоспів) у галузі хмелярства склалися виражені негативні тенденції: значно впали обсяги виробництва хмелю, до критичного рівня знизилися темпи їх відтворення. Наслідками стало скорочення виробництва, зниження рівня конкурентоспроможності українського хмелю та витіснення вітчизняних виробників із внутрішнього ринку й традиційного зовнішнього ринку, який успішно освоїли фірми-конкуренти провідних хмелярських країн. Виник дефіцит вітчизняної сировини, що поповнювався за рахунок імпорту продуктів хмелю. Зростаюча потреба пивоварів у певних специфічних видах продуктів переробки хмелю (екстрактах), які не виробляють в Україні, коливання цін на хмелесировину на світовому і внутрішньому ринках, недостатньо збалансований сортовий склад хмеленасаджень не сприяли нормалізації розвитку галузі в умовах ринкових відносин. Виникла потреба в невідкладному вжитті заходів для забезпечення розвитку хмелярства та підвищення його конкурентоспроможності для виходу на світовий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку галузі хмелярства перебуває у полі зору багатьох учених. Так, у наукових працях Р.С. Басуна, В.І. Герасимчука, А.А. Годованого, І.С. Єжова, В.В. Зіновчука, М.Г. Ковтуна, М.Ю. Костиці, І.П. Куровського, Й.Г. Рейтмана, В.М. Федорця, А.С. Шабранського відображено системні дослідження розвитку галузі й економічної ефективності виробництва хмелю.

Висвітленню стану світового та вітчизняного ринків хмелю, дослідженню сучасних проблем у хмелярстві та підвищенню економічної ефективності її функціонування присвячено роботи Ю.О. Гіренка, М.І. Ляшенка, Т.С. Муляр, А.В. Проценко, Л.В. Проценко, Т.Ю. Приймачук, Р.І. Рудика, Ю.І. Савченка, Т.Ю. Сітнікової та ін.

Мета досліджень — оцінка сучасного стану галузі хмелярства в Україні та визначення напрямів стабілізації галузі для виробництва конкурентоспроможної та якісної продукції.

Методика досліджень. Використано комплекс методів, завдяки яким одержано науково обґрунтовані результати: монографічний, економіко-статистичний, аналізу і синтезу, аналогії, порівняння. Методологічною та інформаційною основами досліджень є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, результати власних досліджень, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси та аналітичні матеріали щодо функціонування хмелярства в Україні.

Результати досліджень. Україна має вигідне географічне розташування та сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для вирощування хмелю і реалізації хмелепродукції. Виробничі площі хмеленасаджень зосереджено на Поліссі та в Лісостепу, які вирізняються в умовах змін клімату достатнім зволоженням для культури і найбільш придатні для вирощування ароматичного типу хмелю. Завдяки цьому Україна має можливість розвивати галузевий комплекс хмелярства, вирощувати достатню кількість хмелесировини відмінної якості для забезпечення власних потреб і нарощування експортного потенціалу.

У 2008–2009 рр. площа під хмеленасадженнями становила 933,1–969,7 га. Нестабільність і невизначеність на ринку на початку ХХІ ст. призвели до того, що з 2012 р. хміль в Україні вирощують лише

в 4-х областях, а в 2004–2005 рр. налічувалося 9 регіонів-виробників хмелю. Відмовилися від вирощування хмелю спочатку Чернігівська, Київська (у 2006–2008 рр.), а згодом Луганська, Волинська та Вінницька області [1, 4]. Площа хмеленасаджень до 2013 р. зменшується з кожним роком. З 2013 р. спостерігалася поступова тенденція до збільшення площ хмеленасаджень з 377,6 га до 420 га у 2019 р., валового збору відповідно — з 495,8 до 600,0 т з урожайністю культури 1,31–1,63 т/га (рис. 1).

У структурі хмеленасаджень 2019 р., як і раніше, провідне місце займала Житомирська обл. — 74% загальних площ, решта хмелеплантацій розташовано у Львівській, Хмельницькій та Рівненській обл.

За досліджуваній період 2008–2019 рр. кількість діючих господарств скоротилася з 59 до 19, або в 3,1 раза. Найбільшу питому частку хмеленасаджень в Україні мають ароматичні сорти хмелю — 84% площ. Така структура характерна для традиційно хмелярських європейських країн, які вирощують ароматичну сировину (Чехія, Словенія, Німеччина). Хмелепродукти, виготовлені з українського ароматичного хмелю, високо цінуються на міжнародному ринку.

За даними Державної служби статистики України, ціна 1 т реалізованого хмелю

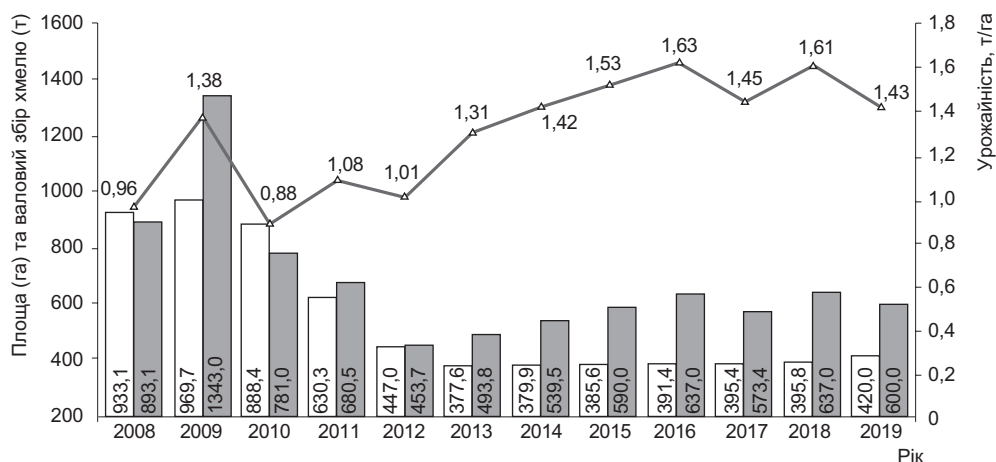

Рис. 1. Виробництво хмелю в усіх категоріях господарств України (2008–2019 рр.): □ — площа, га; ■ — валовий збір, т; ▲ — урожайність, т/га

Джерело: розраховано за даними річних звітів хмелепідприємств України.

1. Динаміка економічної ефективності виробництва хмелю сільськогосподарськими підприємствами України

Рік	Реалізовано хмелю, тис. т	Ціна за 1 т реалізованого хмелю, грн	Собівартість 1 т, грн	Прибуток (+), збиток (-), грн/т	Рівень рентабельності, %
2010	0,3	22834	38334	-15500	-40,4
2011	0,5	18559	35287	-16728	-47,4
2012	0,3	29245	35923	-6678	-18,6
2013	0,3	36691	41512	-4821	-11,6
2014	0,3	45362	50110	-4748	-9,5
2015	0,4	91038	65090	25948	39,9
2016	0,2	118622	59205	59417	100,4
2017	0,1	101589	86312	15277	17,7
2018	0,1	124830	77582	47248	60,9

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [5].

у 2018 р. становила 124,8 тис. грн, собівартість 1 т виробленої продукції — 77,6 тис. грн, рівень рентабельності галузі — 60,9% (табл. 1). У 2017 р. рівень рентабельності галузі був на рівні 17,7% за середньої реалізаційної ціни 101,6 тис. грн за 1 т продукції.

Минулий досвід господарств-виробників хмелю свідчить про те, що ця культура є джерелом значних фінансових надходжень і займає лише 1,1–1,5% ріллі. Грошові надходження від вирощування хмелю у структурі рослинницької продукції становили 50%, а в спеціалізованих господарствах — понад 90% [2].

Вирощування хмелю потребує значних трудових і фінансових ресурсів, що за

наведеними вище даними завжди давало значну частину доходів сільгоспвиробникам. У структурі витрат за вирощування хмелю у 2018 р. у господарствах України найбільшу частку становили витрати на оплату праці — 30,3%, паливно-мастильні матеріали — 21,5, засоби захисту — 20,1, амортизаційні відрахування — 10,8%, на інші загальновиробничі витрати припадало 17,3% (рис. 2).

Дослідження структури витрат на 1 га вирощування хмелю в основних підприємствах-виробниках підтверджують, що підприємства, які модернізували власну матеріально-технічну базу, досягають вищих результатів не лише в продуктивності

Рис. 2. Структура виробничої собівартості вирощування хмелю в Україні у 2018 р., %

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [5].

насаджень, а й зменшують затрати праці на вирощування та виробничі витрати.

Із застосуванням у кожному господарстві розроблених технологічних карт із зазначеними технологічними операціями, диференційованих нормативів затрат праці і норм виробітку спеціалісти господарств можуть правильно планувати виробничі процеси, зменшувати затрати праці та кошти на виробництво продукції хмелярства за однакового рівня механізації.

На внутрішній ринок хмелю в Україні значно впливають зовнішні чинники, тому потрібно вдосконалити і деталізувати державну політику щодо розвитку хмелярської галузі [6, 7].

Упродовж 2009–2012 рр. вітчизняна пивоварна галузь поставляла на ринок 30,1–31,0 млн гл пива, у 2016–2019 рр. — 17,8–18,1 млн гл, що в 1,7 раза менше. Основними чинниками, що впливають на об'єми виробництва, є ріст цін, низька купівельна спроможність населення, прирівняння пива до алкогольних напоїв, закриті ринки на Заході України і в Криму та економічна криза. За останні 5 років пивоварна промисловість України споживала близько 100–107 т альфа-кислот щороку, з яких вітчизняні виробники хмелю забезпечували лише 25–30%, решта — імпортована хмелепродукція (рис. 3).

Великі пивоварні компанії з іноземним капіталом, що домінують на ринку пива (понад 70%), через власну зацікавленість у постачанні хмелепродуктів іноземного виробництва використовують у своїх технологіях винятково імпортовану хмелесировину у вигляді гранул та екстрактів. З метою здешевлення цієї продукції застосовують ізомеризовані та модифіковані хмелепрепарати, прикриваючись відсутністю вітчизняних сортів хмелю у рецептурах великих пивоварних підприємств. Лише регіональні пивоварні заводи, яким належить до 6% пивного ринку України, такі як: ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ТОВ «Бердичівський пивзавод», ТОВ «Рівень ЛТД», «Уманьпиво», ТОВ «Пивоварня «Опілля» та АТ «Оболонь» використовують гранульований хміль вітчизняного виробництва. За такої ситуації на ринку вітчизняним хмелевиробникам стає дедалі важче конкурувати на внутрішньому і зовнішніх ринках хмелесировини [1, 6].

Попри значні потреби вітчизняної пивоварної промисловості в хмелесировині попит на український хміль на внутрішньому ринку останніми роками виявився низьким. Така ситуація виникла через відсутність налагодженої мережі збуту продукції, необхідного асортименту сортів і продуктів їх переробки, широкої реклами вітчизняних

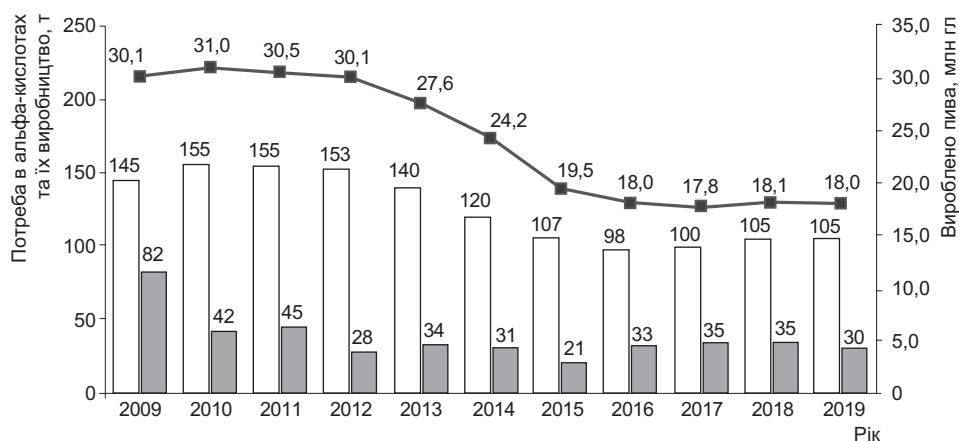

Рис. 3. Динаміка виробництва пива та потреби пивоварної галузі України в альфа-кислотах:
□ — потреба в альфа-кислотах, т; ■ — виробництво альфа-кислот, т; — — вироблено пива, млн гл

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [8].

сортів на світовому ринку та через ряд інших причин.

Зростаючі вимоги вітчизняних і зарубіжних пивоварів до якості хмелю та продуктів його переробки спонукають хмелярів до істотного поліпшення сортової структури промислових і маточних насаджень, збільшення різноманіття вирощуваних сортів. Їх виконання дасть можливість вітчизняним хмелярам пропонувати ширший асортимент хмелепродуктів для великих пивоварних корпорацій і невеликих крафтових броварень, кількість яких щороку зростає в усіх країнах, зокрема і в Україні.

Без радикальних заходів із боку держави щодо становлення хмелярства Україна через кілька років може втратити цю традиційну для Полісся галузь і поставити свій внутрішній ринок хмелесировини в повну залежність від імпорту.

Особливості вирощування хмелю потребують великих обігових коштів через високу капітало- і трудомісткість (250 тис. грн/га та близько 3000 люд.-год/га), а формування у господарствах комплексу спеціалізованої техніки та обладнання потребує значних інвестицій [9]. Формування високоефективних насаджень конкурентоспроможних сортів неможливе без використання економічно обґрунтованих систем організації виробництва та їх наукового супроводу.

Однією із причин такої ситуації є те, що пивзаводи укладають угоди і купують лише великі партії одного сорту зі стабільними якісними показниками [10].

Великі пивоварні компанії з іноземним капіталом обмежили використання вітчизняної хмелесировини через власну зацікавленість у постачанні хмелепродуктів іноземного виробництва і нині займають монополічне становище на ринку [6]. Пивовари під час вибору постачальника сировини ставлять до нього жорсткі вимоги — необхідний об'єм та однорідність поставок сировини належної якості.

Нині основними каналами збуту продукції хмелярства в Україні залишаються регіональні і приватні броварні, яким і досі вигідніше купувати вітчизняну хмелепродукцію, ніж її імпортувати [2].

Крім того, значна частка внутрішнього ринку збуту хмелю є майже недоступною

для українських виробників унаслідок здійснення узгоджених антиконкурентних дій власників великих пивоварних підприємств України, які займають монополічне становище на ринку і використовують переважно імпортовану сировину. Унаслідок цього суб'єкти господарювання, що займаються вирощуванням хмелю в Україні, усунуті з внутрішнього ринку його реалізації. Причиною є зацікавленість пивоварних компаній, діючих на території України, у постачанні за укладеними контрактами хмелепродуктів саме іноземного виробництва, які виготовляють із сортів хмелю із невисокими пивоварними оцінками.

На основі вивчення літературних джерел і за результатами власних досліджень сучасного стану галузі хмелярства України нами проаналізовано наявний стан діяльності вітчизняних хмелепідприємств і визначено їх сильні та слабкі сторони (табл. 2). Отримані результати дають змогу визначити проблеми сьогодення у функціонуванні галузі та спрогнозувати шляхи поліпшення ситуації, яка склалася на цей час у галузі.

Дослідження внутрішнього середовища функціонування підприємств галузі хмелярства України дають змогу виокремити можливості і загрози їх оновлення та розвитку. За допомогою SWOT-аналізу розробкою SWOT-матриці нами проаналізовано можливості і загрози їх зовнішнього середовища (табл. 3).

Згідно з наведеними оцінками внутрішнього і зовнішнього середовища хмелепідприємства мають:

1. Порівняльні (конкурентні) переваги — ключові позиції, на яких повинна базуватися стратегія оновлення хмелярських підприємств, що формуються у результаті поєднання можливостей зовнішнього середовища і сильних сторін підприємств (табл. 4): збільшення обсягів виробництва хмелю за сприятливих природно-кліматичних умов, зростання попиту на хмелепродукцію на світовому ринку, підвищення її вартості, вихід на ринки європейських країн; розширення ринків збуту хмелепродукції, збільшення асортименту продуктів її переробки з використанням розвиненої мережі пивзаводів, фармацевтичних підприємств тощо; поліпшення виробничого потенціалу

та повнота його використання через налагодження тісної співпраці з наявними науково-дослідними установами, вищими навчальними закладами аграрного профілю; інвестиційне забезпечення хмелярських підприємств може покращитися унаслідок укладання взаємовигідних договорів про співпрацю із вітчизняними споживачами продукції (пивзаводами, фармацевтичними підприємствами) та іноземними виробниками і споживачами хмелепродукції.

Сильною стороною вітчизняних товаровиробників є екологічно безпечне використання мінеральних добрив, гербіцидів та інших хімічних препаратів у процесі вирощування культури.

2. Виклики, пов'язані зі зменшенням виробництва хмелепродукції, погіршенням її якості, зношеністю матеріально-технічної бази, низькою оплатою праці тощо, потребують розв'язання для подальшого розвитку хмелярських підприємств. Вони є наслідком комбінації можливостей зовнішнього середовища і слабких сторін підприємств, зокрема: зростання інноваційно-інвестиційної активності хмелярів зумовить збільшення попиту на хмелепродукцію на світовому ринку; природно-кліматичні умови, придатні для ведення хмелярства, та сильні сторони хмелевиробників сприятимуть оновленню і поліпшенню рівня їх забезпеченості спеціалізованою технікою для вирощування

2. Внутрішнє середовище хмелепідприємств України

Сильні і слабкі сторони	
Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weakness)
<p>Розвинений виробничий потенціал, що проявляється у збільшенні площі насаджень хмелю, підвищенні рівня забезпеченості основними засобами, матеріальними ресурсами — оборотними засобами сфери виробництва, людським капіталом, збільшенні врожайності хмелю та виходу альфа-кислот з 1 га насаджень, нарощуванні валового збору хмелю</p> <p>Досвідчений персонал</p> <p>Інтенсивно-екстенсивний тип виробництва, що визначається підвищенням коефіцієнтів оборотності основних засобів і оборотності оборотних засобів сфери виробництва, урожайності хмелю та виходу альфа-кислот з 1 га насаджень</p> <p>Еколого-безпечне виробництво внаслідок низького рівня унесення мінеральних добрив, гербіцидів та інших хімічних препаратів</p> <p>Економічно ефективне виробництво, (матеріаловіддача, зарплатовіддача, амортизація, дохідність і прибутковість продукції, рівень рентабельності виробництва)</p> <p>Масштаби діяльності (переробка хмелесировини та її застосування у різних сферах народного господарства, освоєння внутрішнього ринку та вихід на міжнародний ринок)</p> <p>Фінансова автономність, що виявляється у збільшенні частки власного капіталу</p>	<p>Високий ступінь зношеності основних засобів</p> <p>Відсутність (у більшості підприємств) спеціалізованої техніки для вирощування і переробки хмелю</p> <p>Низький рівень оплати праці</p> <p>Невелика частка працівників із вищою освітою та старіння персоналу</p> <p>Відсутність практики систематичного вдосконалення професійних якостей персоналу</p> <p>Низький рівень інформаційного забезпечення персоналу та ступінь комфортності праці</p> <p>Застарілі методи управління</p> <p>Висока трудо- і капіталомісткість вирощування хмелю</p> <p>Невідповідність технологічних процесів вирощування хмелю вимогам Європейських регламентів</p> <p>Низький рівень диверсифікації вирощування хмелю (сортова структура)</p> <p>Невисока врожайність хмелю. На вітчизняних підприємствах урожайність хмелю нині становить 12–16 ц/га, у США, Німеччині і Чехії — 19–20 ц/га</p> <p>Незначний товарний асортимент. Вітчизняні виробники реалізують переважно хміль пресований і гранульований</p> <p>Низький ступінь розвитку системи маркетингу. Виробники хмелю країн Європи, США, на відміну від вітчизняних, постійно працюють над забезпеченням гнучкості власної цінової політики, розбудовою власної торговельної мережі, виявленням потенційних покупців (через участь у виставках, ярмарках, торгах), розробкою системи знижок для постійних клієнтів, розміщенням реклами та звітів про роботу в спеціалізованих періодичних виданнях тощо</p> <p>Низька інноваційна активність хмелепідприємств, що є наслідком фінансових можливостей виробників хмелю і наявної державної політики щодо підтримки хмелярів, захисту їх інтересів на світовому ринку</p>

3. Зовнішнє середовище хмелепідприємств

Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<p>Сприятливі природно-кліматичні умови: помірний температурний режим і достатній для вирощування культури рівень зволоженості</p> <p>Наявність науково-дослідної бази для розвитку виробництва — Інститут сільського господарства Полісся НААН</p> <p>Розвинена мережа вищих навчальних закладів аграрного профілю: Національний університет біоресурсів і природокористування України, Поліський національний університет, Львівський національний аграрний університет, Вінницький національний аграрний університет, Білоцерківський національний аграрний університет, Подільський державний аграрно-технічний університет та ін.</p> <p>Розвинена мережа пивзаводів, фармацевтичних підприємств. Нині провідними виробниками пива в Україні є «SAN InBEV Ukraine», «Carlsberg Ukraine», «Оболонь», «AB InBev Efes Ukraine», «Перша приватна броварня»</p> <p>Зростання попиту на хмелепродукцію на світовому ринку</p> <p>Популяризація екологічного способу життя і споживання органічної продукції</p> <p>Підписання договору про асоціацію з ЄС</p>	<p>Законодавча неврегульованість залучення іноземного капіталу для вирощування хмелю</p> <p>Зростання імпорту хмелю внаслідок того, що великі українські пивоварні компанії (крім ПАТ «Оболонь») належать іноземним власникам, які з різних причин не поспішають купувати український хміль</p> <p>Призупинення виплати державної підтримки хмелярам (із 2013р. 1,5% збору на розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства)</p> <p>Відсутність вітчизняних сортів хмелю у європейському каталозі комерційних сортів рослин</p> <p>Зменшення місткості внутрішнього ринку хмелю через зниження купівельної спроможності населення, прибутків пивоварних підприємств</p> <p>Підвищення цін на енергоносії, що призвело до збільшення витрат на вирощування хмелю</p> <p>Продовження інфляційних процесів</p> <p>Низький рівень фінансування наукових досліджень</p> <p>Підготовка фахівців вищими навчальними закладами слабо орієнтована на потреби хмелярів</p> <p>Природне скорочення населення та значна частка населення старшого за працездатний вік</p>

4. Порівняльні (конкурентні) переваги «сильні сторони — можливості» хмелепідприємств

Сильні сторони	Можливості
Інтенсивно-екстенсивний тип виробництва	Сприятливі природно-кліматичні умови
Економічно-ефективне виробництво	Наявність науково-дослідної бази для розвитку виробництва
Екологічнобезпечне виробництво	Розвинена мережа вищих навчальних закладів аграрного профілю
Розвинений виробничий потенціал	Розвинена мережа пивзаводів, фармацевтичних підприємств
Масштаби діяльності	Зростання попиту на хмелепродукцію на світовому ринку
Досвідчений персонал	Популяризація екологічного способу життя та споживання органічної продукції
Фінансова автономність, ліквідність	Підвищення ціни реалізації 1 ц хмелю і зменшення затрат на вирощування хмелепродукції з одиниці площі

і переробки хмелю, розширенню товарного асортименту; співпраця із науковцями-професіоналами і науково-дослідними установами сприятиме поліпшенню якісного складу персоналу, застосуванню сучасних методів управління, посиленню інноваційної діяльності (технології, сорти рослин, засоби їх захисту тощо); збільшення грошових

надходжень виробникам хмелю унаслідок підвищення ціни реалізації продукції, відновлення системи дотацій і компенсацій, застосування практики державних закупівель за гарантованими цінами, звільнення від оподаткування ввізним митом та ПДВ операцій з імпорту високотехнологічного спеціалізованого хмелярського обладнання

сприятимуть оновленню і зміцненню матеріально-технічної бази виробників, поліпшенню матеріального стимулювання персоналу до високопродуктивної праці, удосконаленню форм і методів організації та управління виробництвом, розвитку системи маркетингу через фінансування заходів щодо формування попиту і стимулювання збуту продукції, посиленню інноваційних процесів на підприємстві.

За умови розв'язання цих проблем можна збільшити обсяг виробництва високоякісної хмелепродукції широкого асортименту, знизити трудомісткість виробничих процесів через підвищення рівня механізації та автоматизації на підприємстві і забезпечити відповідність технологічних процесів виробництва хмелю до вимог Європейських регламентів.

3. Захищеність — ступінь нівелювання загроз зовнішнього середовища сильними сторонами підприємств.

4. Ризики — можливі перешкоди розвитку модернізації підприємств, яких слід уникати

або мінімізувати їх вплив через вибір стратегічних рішень.

На основі виявлених тенденцій обирається стратегія розвитку підприємства на найближчий і віддалений періоди, яка дасть змогу уникнути небезпек і максимально використати наявні на підприємстві ресурси (табл. 5).

Суперництво на ринку за можливість продажу більших обсягів продукції та отримання прибутку вимагає від підприємств постійно підвищувати конкурентоспроможність їх продукції [11]. SWOT-аналіз дає можливість обрати оптимальний шлях розвитку та підвищити конкурентоспроможність, уникнути небезпек і максимально ефективно використати наявні на підприємстві ресурси.

Відновлення державою політики підтримки виробників хмелю через запровадження збору на розвиток хмелярства (у розмірі 1,5% із вартості реалізації пива), практики звільнення від оподаткування ввізним митом та ПДВ операцій з імпорту

5. Матриця SWOT-аналізу виробництва та реалізації хмелепродукції

Параметри	Зовнішнє середовище	
	Можливості	Загрози
Організація	<p>Сильні сторони</p> <p>Як скористатися можливостями, використовуючи сильні сторони організації?</p> <p>За рахунок вигідної агрокліматичної зони розміщення хмільників, відновлення матеріально-технічної бази, впровадження нових високопродуктивних сортів та наукового інформаційно-консультаційного забезпечення галузі підприємства мають можливість розширити асортимент конкурентоспроможних сортів хмелю у необхідних обсягах для забезпечення не лише внутрішнього попиту, а й експорту за межі України</p>	<p>За рахунок яких сильних сторін можна нейтралізувати наявні загрози?</p> <p>За рахунок поліпшення контролю за дотриманням технологій, планування витрат ресурсів, доведення площ до науково обґрунтованих обсягів можна значно знизити собівартість і покращити якість продукції, що дасть змогу поліпшити попит, підвищити ціну та розширити асортимент продуктів переробки</p>
	<p>Слабкі сторони</p> <p>Які слабкі сторони можуть завадити скористатися представленими можливостями?</p> <p>Повільне оновлення матеріально-технічної бази, низька оплата праці, використання коштів держпідтримки (або невиплата держпідтримки) не за призначенням можуть знизити темпи зростання площ і нарощування обсягів продукції. Усунення зазначених недоліків у функціонуванні галузі дасть змогу знизити собівартість продукції, підвищити заробітну плату та мотивацію до поліпшення діяльності</p>	<p>Які загрози зовнішнього середовища можуть посилитися через слабкі сторони організації?</p> <p>Найбільше хмелепідприємства потерпають від перенасичення вітчизняного ринку імпортованою хмелепродукцією. Відсутність достатнього асортименту хмелепродуктів різних сортів, низький уміст альфа-кислот у продукції знижує споживчий ефект та її привабливість для споживача</p>

високотехнологічного спеціалізованого хмелярського обладнання та інших заходів сприятиме поліпшенню фінансування науково-дослідних установ для розробки інноваційних технологій виробництва продукції, налагодженню співпраці на взаємовигідних умовах із вищими навчальними закладами аграрного профілю, придбанню спеціалізованої техніки та обладнання інноваційного характеру, закладанню нових хмеленасаджень, підвищенню урожайності культури та виходу альфа-кислот з 1 га, нарощуванню

обсягу виробництва продукції, зокрема й органічного походження, розширенню товарного асортименту хмелярів.

З урахуванням наявності в Україні розвинутої мережі пивзаводів, фармацевтичних підприємств і тенденції до зростання попиту на хміль на світовому ринку вітчизняні хмелярі зможуть не лише збільшити обсяг реалізації продукції на внутрішньому ринку, а й отримати доступ до інвестиційних потоків за участі в нових організаційних формуваннях вертикального типу інтеграції.

Висновки

Підвищення конкурентоспроможності галузі хмелярства України потребує пошуку альтернативних форм взаємодії й удосконалення організаційно-економічних зв'язків між підприємствами суміжних галузей. Перед виведенням хмелепродукції на світовий ринок ставиться низка завдань: забезпечити реалізацію конкурентних переваг галузі хмелярства України — людського, ресурсного, географічного, інноваційного, наукового, геополітичного, інфраструктурного потенціалів; підвищити виробництво продукції і поліпшити її якість згідно зі світовими стандартами;

активізувати інвестиційні процеси, надати їм інноваційну спрямованість; забезпечити зростання місткості внутрішнього ринку за рахунок збільшення доходів населення і прибутків підприємств галузі; збільшити обсяги хмелепродукції та поліпшити структуру експорту.

Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для вирощування хмелю, наявність конкурентоспроможних високопродуктивних сортів і розв'язання зазначених проблем дадуть можливість зберегти галузь хмелярства та вивести її на якісно новий рівень функціонування.

Ryzhuk S.¹, Ratoshniuk T.²

Polissia Institute of Agriculture of NAAS, 131 Kyivske shose, Zhytomyr, 10007; e-mail: ¹sergey-ryzhuk50@gmail.com, ²viktor.ratoshnyuk@ukr.net; ORCID: ¹0000-0002-1097-0874

Integral assessment of the competitiveness of the domestic hop growing

Goal. To assess the current state of the industry of hop growing in Ukraine and to identify the areas of stabilization of the industry for the production of competitive and quality products.

Methods. Monographic, economic-statistical, analysis and synthesis, analogies, and comparisons. Methodological and information basis of research are scientific works of domestic and foreign researchers, the results of their research, Internet-resources, and analytical materials on the functioning of hop growing in Ukraine. **Results.** The state is analyzed of the hop industry of Ukraine for 2008–2019. In 2019 the square of hop plantings in Ukraine amounted to 420 hectares, gross yield of a hop — 600 tons at a crop yield of 1.6 t/ha. Zhytomyr region takes the leading place in

the planted areas (74%) and gross yield of hop (83%). During this period, the number of hop growing farms decreased from 59 to 19, or 3.1 times. Domestic brewing industry produced 18 million hectoliters of beer at own production of 30 tons of alpha-acids (the need id 105 tons). Now the state of the domestic hop growing industry requires urgent measures for its adaptation to market conditions because the growth areas and the gross yield of hop still do not allow to fully ensure its demand of the brewing industry. Ukraine has the opportunity to develop an industrial complex of hop growing, and to raise the required amount of hop raw material of excellent quality to meet our own needs and to form export potential. **Conclusions.** To improve the efficiency of the industry of hop growing it is needed to improve the varietal structure of hop plantings, to withdraw from the circulation of mixtures of varieties, to accelerate the selection of competitive varieties, which according to expert estimates of scientists and brewers deserve priority implementation and budget funding; to restore the mechanism of state support of hop growing; to use

modern marketing techniques; to form market infrastructure, and to strengthen integration processes in the industry of hop growing.

Key words: hop products, domestic and global markets, integration, SWOT-analysis.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202006-09>

Бібліографія

1. Рижук С.М., Ратошнюк Т.М., Ратошнюк В.І. та ін. Концептуальні засади удосконалення ринкового регулювання розвитку вітчизняної галузі хмелярства. Житомир: ПП «Рута», 2018. 36 с.
2. Рижук С.М., Сухораба В.П., Надточій П.П. та ін. Стан галузі хмелярства в Україні та можливості підвищення її ефективності у сучасних умовах. *Наукові горизонти*. 2019. № 7 (80). С. 29–40. doi: 10.33249/2663-2144-2019-80-7-29-40
3. *The Barth Report 2018/2019*. Joh. Barth & Sohn. Nuremberg, 2019. 32 с. URL: <http://www.barthhaasgroup.com>
4. Ратошнюк Т.М. Оцінка сучасного стану галузі хмелярства України. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2018. Т. 1 (264). № 6. С. 60–66. doi: 10.31891/2307-5740-2018-264-6(1)-60-66
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Приймачук Т.Ю., Проценко А.В., Рудик Р.І., Штанько Т.А. Пивна та хмелева галузі України: кон'юнктура та інтеграції. *Вісник аграрної науки*. 2018. № 4. С. 61–67. doi: 10.31073/agrovisnyk201804-10
7. Шереметинська О.В., Азізян А.В. Аналіз конкурентоспроможності продукції провідних українських підприємств на ринку пива. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 4. С. 53–57.
8. Сайт ПрАТ «Укрпиво». URL: <http://www.ukrpivo.com>
9. Гіренко Ю.О. Формування стратегії модернізації хмелярських підприємств. *Економіка АПК*. 2017. № 11. С. 85–91.
10. Рижук С.М., Сухораба В.П., Надточій П.П. та ін. Сучасне хмелярство в Україні та шляхи підвищення його ефективності. *Агропромислове виробництво Полісся*. 2019. Вип. 12. С. 73–82.
11. Ратошнюк Т.М. Конкурентоспроможність вітчизняного хмелярства. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: Фінанси і кредит. 2010. Вип. 2. С. 252–258.